

Pretekla predstavitev *berštata* v Trziškem muzeju.
Foto: Milan Malovrh (Arhiv Trziškega muzeja).

Trpežni moški okovani čevlji, Tržič, prva polovica 20. stoletja.
Foto: Milan Malovrh, Tržič, junij 2014.

TRŽIŠKI ŠUŠTARJI

Od rokodelstva do industrije in od copat do škornjev

Trziški muzej v letu 2014 slavi 50-letnico delovanja. V počastitev tega jubileja je v Pollakovi kajži, v osrednjih muzejskih prostorih na sedežu muzeja, v petih razstavnih prostorih odprta nova stalna postavitev čevljarске zbirke. Predstavlja izjemno tradicijo trziškega čevljarstva, ki je dajalo zaslužek na tisoče Tržičanom, in razgrinja pogled na staro rokodelsko izdelavo obutve in industrijsko proizvodnjo Peka ter njune rezultate, ki so se kazali v obutveni kulturi Tržičanov in drugih Slovencev.

Zbiranje gradiva in predstavljanje čevljarске tradicije je bilo že od ustanovitve trziškega muzejskega društva leta 1952, še bolj pa Trziškega muzeja leta 1964, njuno osrednje poslanstvo. Gradivo je zbiralo in v muzeju urejalo več ljudi, v zvezi s tem pa je najpomembnejši prispevek mag. Tite Porenta, ki se je v 80. letih 20. stoletja kot kustosinja lotila načrtnega zbiranja, evidentiranja in strokovne obdelave. Več tisoč predmetov, ki so jih iz čevljarске dediščine zbrali v muzeju, omogoča predstavitev izdelave nekdanje obutve, kakor tudi življenja, ki je bilo z njim povezano. Najstarejši razstavljeni predmeti sodijo v 18. stoletje, med njimi je izjemna cehovska knjiga iz leta 1751. Posebnost je *luč na gavge* – enkratni primerek v slovenskem prostoru, poznano je izročilo gregorjevega, ko so čevljarji luč spustili po vodi. Sodobnikom je neznano številno orodje, ki so ga čevljarji uporabljali pri svojem delu, kakor tudi obutev, ki se je stalno spreminjala. Z domačim znanjem se je v Tržiču razvila čevljarška industrija, ki s Pekom in današnjimi manjšimi proizvajalci kljubuje ceneni sodobni proizvodnji obutve z vzhodnih tržišč.

Projekt odprtja nove stalne razstave je vodila direktorica Trziškega muzeja Jana Babšek, kustos razstave je dr. Bojan Knific, konservatorska in restavratska dela je opravil Boštjan Meglič. Razstavo je oblikovala Polona Zupančič, za osvetlitev je poskrbel Marjan Visković, strokovno pomoč je nudila mag. Tita Porenta, pri razvijanju interpretacij je sodelovala ddr. Verena

Vidrih Perko, sicer pa so pri načrtovanju vsebin, izboru predmetov, fotografij, listin in drugega sodelovali tudi drugi sodelavci Trziškega muzeja – med njimi Tadeja Fister, Janita Košir, Blaž Ahačič in Rok Bremec.

Postavitev stalne razstave je finančno omogočilo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije v okviru financiranja muzejev, pooblaščenih za opravljanje državne muzejske službe. Strokovno pomoč pri projektu sta nam prijazno ponudila sosednja muzeja, Gorenjski muzej iz Kranja in Muzeji Radovljiške občine iz Radovljice.

Na razstavi je prek 500 predmetov, ki govorijo zgodbe o preteklem delu in življenju čevljarjev ter o obujanju ljudi, ki so nosili izdelke čevljarjev iz Tržiča in od drugod. Ob njih so različni ambienti predstavljeni z avdiovizualnim gradivom, ki dopolnjuje razstavne prostore, kakor tudi interaktivni kotički za otroke in odrasle, ki upoštevajo zanimanje posameznika in ciljnih skupin obiskovalcev ter na prijeten način omogočajo pridobivanje novih izkušenj in znanj.

Kaj je na razstavi mogoče videti?

Razcvet trziškega čevljarstva, *trziške šuštarije*, kot Tržičani raje rečemo, so sredi 19. stoletja omogočili usnjarstvo in razvoj trgovine kot tudi propad nogavičarstva, ki je do tedaj dajalo zaslužek mnogim ljudem, ki so živeli v trgu. Znanje je prehajalo iz roda v rod, mojstri so po nova znanja odhajali na tuje. Obutev so v *berštatu*, kot so rekli čevljarjski delavnici, izdelovali ročno. Leta 1880 so v Tržič prišli prvi šivalni stroji.

Šuštarji so delali od jutra do mraka, od ponedeljka do sobote. Gregorjevo so praznovali, ker se je daljšal svetli del dneva, praznovanje »šuštarске nedelje« sega v 60. leta prejšnjega stoletja. Ljudje so cenili trziško obutev – bila je poceni in trpežna, prodajali so jo daleč prek meja današnje Slovenije.

* Dr. Bojan Knific, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., kustos, Trziški muzej, 4290 Tržič, Muzejska 11, bojan.knific@guest.arnes.si.

Za Tržič, njegovo preteklost in sodobnost ima poseben pomen rokodelsko izdelovanje obutve. Gre za izročilo, ki se je v pričevanjih skupaj s predmetnim gradivom, listinami in fotografijami ohranilo do sodobnosti. Ročno izdelovanje obutve, pri čemer je mišljeno ročno šivanje v nekaterih stopnjah izdelave obutve, je bilo živo še do srede 20. stoletja, deloma tudi še v njegovi drugi polovici, hkrati pa je to način izdelave, ki korenini v 19. stoletju in še v zgodnejšem času. Posebna in hkrati splošna je tržiška čevljarska delavnica – *berštat*. Ob tem je zanimivo čevljarsko orodje in rokovanje z njim, tudi materiali in vse drugo, kar je čevljar potreboval pri svojem delu. Nekatere na rokodelsko izdelovanje obutve vezane vsebine so pridobile simbolni pomen, zanje o njih pa se v sodobnosti zaradi spremenjenega načina življenja izgublja.

V Tržiču je izdelovanje obutve ob koncu 19. stoletja iz popolnega rokodelstva prešlo v polindustrijsko proizvodnjo, iz nje vzporedno z založništvom v industrijsko. Sicer pa ima osrednji pomen in mesto v razvijanju posebne tržiške identitete cehovska tradicija, ki je vplivala na vsakdanje in praznično življenje Tržičanov. Nanjo se je naslanjalo nekdanje šolanje čevljarjev, z njo je bila povezana družbena struktura, ki so jo sestavljali vajenci, pomočniki in mojstri. Čevljarji so imeli zavetnika Krišpina in Krišpinjana, zanimiva so pričevanja o posebnostih nekdanjega življenja čevljarjev, povezana s ptičjim lovom, hranjenem ptic ipd. Od praznikov, ki se vežejo na starejše tradicije oz. iz pričevanj o njih, sta osrednja dva, ki imata svoje mesto tudi v sodobnosti, in sicer gregorjevo in angelska nedelja. Na podlagi slednje se je razvila danes vseslovensko poznana prireditel, »Šušarska nedelja«. Ob izdelovanju obutve v rokodelskih delavnicah so tržiški čevljarji pogosto hodili v *štero*, delat k ljudem na dom – bodisi na okoliške kmetije, tudi dlje na Koroško in drugam. Izdelke tržiške čevljarske obrti in industrije niso nosili le Tržičani, kakor tudi Tržičani niso nosili le obutve, ki je bila izdelana v Tržiču. Pogled na obuvala, ki jih s konca 19. in celotnega 20. stoletja hrani Tržiški muzej, pa kažejo pestro podobo oblik, ki je bila

povezana z družbenim okoljem, kjer so jih nosili, in z njihovo funkcijo. Ob tem je zanimiv širši kontekst razvoja obuvanja v svetu in na Slovenskem – kontekst, ki dopolnjuje tudi znanje o preteklem obuvanju Tržičanov.

V slovenskem prostoru ima posebno mesto tovarna obutve Peko. Ustanovil jo je Slovenec Peter Kozina, ki je na začetku 20. stoletja v tedanji nemškutarski Tržič vnesel povsem nove razsežnosti izdelovanja obutve. Sicer pa sta za pogled na preteklost Peka pomembna predstavitev proizvodnje obuval in obuval, ki so rezultat proizvodnje, in predstavitev življenja ljudi, ki so delali v Peku ali so bili s Pekom kako drugače povezani. Od leta 1903, ko je bil Peko ustanovljen, pa do danes, ko obratuje v precej manjšem obsegu kot v zlati dobi pred desetletji, je mogoče spremljati razvoj, ki je opazno vplival na življenje Tržičanov. V njem je bilo zaposlenih od nekaj sto do nekaj tisoč Tržičanov, proizvodnja obuval je v zlatem obdobju dosegala več milijonov parov letno. Ogromno obutve so prodali na bivšem jugoslovanskem tržišču, po letu 1955 so začeli s prodajo na vzhod Evrope, nekaj let pozneje na njen zahod, v nekdanji Jugoslaviji so razpredli izjemno široko mrežo prodajaln, vodilni delavci Peka so sodelovali tudi pri ustanovitvi drugih obutvenih tovarn. Navsezadnje je Peko obiskal tudi predsednik bivše Jugoslavije Tito, ohranjena so kopita, ki so bila izdelana posebej zanj.

Sodobnosti ni brez preteklosti, koristno je, če se sodobnost s preteklostjo oplaja. Kljub temu, da je dediščina tržiškega okolja osrednjega pomena za razvijanje lokalne identitete, so za to poslanstvo pomembne tudi vsebine, s katerimi se Tržič vključuje v širši slovenski prostor. Za sodobnost in prihodnost je pomembno razumevanje preteklosti – ne le razumevanje tržiške dediščine temveč tudi razumevanje dediščine širšega slovenskega prostora, ki odseva v pravljicah, plesnem izročilu ipd. In naposled so za razumevanje razsežnosti današnjega obuvanja pomembna obuvala poznanih osebnosti iz slovenskega političnega in kulturnega življenja kakor tudi obutev, ki jo ljudje nosimo danes.

